

Hvis din nabo var en gal

Af Anders Fogh Jensen

(Anders Fogh Jensen er amanuensis på Institut for Litteraturvidenskab ved Københavns Universitet, red.)

Man forsikrer sig ikke om sin egen fornuft ved at spærre sin nabo inde.

Således åbner Foucault med Dostojevskij sin historie om historien om galskaben. Hvorledes, spørger Foucault, er det så kommet dertil, at samfundet i så mange år har forsikret sig om sin fornuft ved at spærre de andre inde?

Det spørgsmål synes at

trænge sig på i en tid, hvor man tilsyneladende forsikrer sig om sin egen fornuft og moralske overlegenhed som liberal demokrat i et kapitalistisk samfund ved at opstille og udpege sin modsætning som terrorist. Det er i det *modsatningens lys*, der konstant søger at udelukke et tredje, at bombninger og overgreb på menneskerettigheder kan tage sig ud som den skinbarlige fornuft, der strukturerer den ufornuftige anden. Men, som Foucault belærer os om i forhold til galskaben, så er det lys måske ikke en ahistorisk eller transhistorisk fornufts lys, men snarere et skær, der har sin historiske opkomst.

Galskabens historie er historien om 'det andet'. Det er historien om, hvorledes 'det andet' har spillet forskellige roller

til forskellige tidspunkter. Hos Homer fødes erkendelsen ved at en guddommelig galskab overmander musen, hvorefter denne bryder ud i sang. Gennem de historiske omvæltninger er galskaben til stadighed en kilde til erkendelse, men det er så sandelig på forskelligartede præmisser. Som sådan tjener galskaben som prisme for brydning af forholdet mellem 'det samme' og 'det andet' og dette forholds forhold til erkendelsen.

Vi kommer ind i senmiddelalderen og renæssancen, hvor den gale endnu ikke har nogen fasttømret position. Han har hverken nogen position indenfor eller udenfor samfundet, men er en grænse til en anden verden. Han er ikke fornuftmaskinens kollaps i intethed, men en åbning

mod det kosmiske. I det lys, hvor den menneskelige fornuft set med Guds øjne blot er ufornuft, og hvor Guds fornuft set med den menneskelige fornuft kan virke ufornuftig, i det lys er den gales ufornuft ikke entydig ufornuftig. Der kan være tilfælde, hvor man skal høre sandheden fra fulde folk... eller gale.

Den gales tale beholder imidlertid ikke den grænseposition mellem et indenfor og et udenfor samfundet. Læst med Foucault begår fornuften sit syndefald, idet den i den klassiske tidsalder (fra midt i det 16. til og med det 18. århundrede) gør grænsen til sin *mod-sætning*. Idet den gale afvises som et intetsigende nonsens midt i den talende fornuft, lukkes muligheden for galskabens åbning mod andre erkendelser ned. Tertium non datur: Galskabens nonsens eller fornuftens sandhed, et tredje gives ikke. Dette foregår i praksis ved det, Foucault kalder "Den store indespærring", i *interneringshuse* (Hôpitaux généraux, Workhouses, Zuchhäu- sern). Tidligere havde man brugt den indespærrende praksis til at forebygge udbredelsen af spedalskhed med succes, nu lukker man munden på den galende ved en indelukkende udelukkelse.

Modellen er følgende: Man udpeger en gruppe som umenneskelig og anviser denne gruppe et

rum skarpt adskilt fra samfundet; man forsikrer den eksilerede en forbedring og forsikrer den eksilerende gruppe fuldstændig sikkerhed. Lyder det bekendt? Jødeudryddelsen og EUs programmer for flygtningelejre i randområder er modelleret op efter samme model.

Det er imidlertid Foucaults pointe fra start til slut i sit forfatterskab, startende med *Sindssygdом og psykologi* (1954) over *Galskabens historie* (1961/72), *Klinikkens fødsel* (1962), *Ordene og tingene* (1966), *Overvågning og straf* (1975) til *Seksualitetens historie* (1976/84), *at de udpegede grupper ikke eksisterer før de sociale praktikker, men skabes af disse*. Det, der normalt angives som årsag til de sociale indgreb - in casu: galskaben eller sindssygen - er i virkeligheden et produkt af disse. Legitimering foregår ved om-døbning af virkning til årsag.

Betyder det nu, at de mennesker, vi i dag kalder sindssyge, i virkeligheden ikke er syge? Her står en lang række læger i kø for at invitere Foucault og hans elever indenfor på sindssygehospitalet for at forsikre dem om, at de tager fejl. Det er imidlertid ikke det, der hævdes. Det hævdes, at ingen sygdom gives hinsides socialitet og historie, og at enhver anomali eller sygdom brydes igennem de historiske og sociale bevidsthedsformer for at

manifestere sig i specifikke sociale institutioner og praktikker. Det er ikke at hævde, at sindssyge ikke er sygdom. Det er at hævde, at galskabskomplekset bliver betragtet som sindssyge, fordi vi lever her og nu.

Også renæssancen forviste de gale fra samfundet, men de blev søsat på galeskibe, ikke indsat i internater. Med fastnaglingen i rummet, fastnagles en identitet og samtidig skifter en hel masse elementer betydning: Det dyriske er ikke det hinsides, men det bestialske; grænser åbner ikke for større kræfter men for det negative; drømmen er ikke åbning af fornuften, men fejltagelse - og når den senere lukkes ind på psykologiens divan, er det for at passe ind i bestemte psykologiske - dvs. fornuftige - skemaer. Den gales mund lukkes i den klassiske alder for at genopstå i psykologiens sandhedsmonolog 250 år senere, men inden det når dertil, må et vidensfelt åbnes: *sandheden om sygdommen*. Det er paradoksalt, at ufornuften i den klassiske tidsalder på samme tid spiller rollen som det rene og skære intetsigende nonsens, og som den tale, der vidner om dette intet - hvormed det peger hen på fornuftens væren. Den er et intet, der taler. Den gale tale lader sig i sidste ende dechiffrere i fornuftens tale - den gale er fra begyndelse til

Lyder det bekendt? Jødeudryddelsen og EUs programmer for flygtningelejre i randområder er modelleret op efter samme model.

ende netop *tale* - tegn på grænse, ufornuft eller menneskets dybder.

Når Descartes (1596-1650) kunne afvise sindssygen som kilde til erkendelse, så fremstår han typisk for den klassiske tid: Galskaben står uden for subjektet, hvori rationaliteten har sæde, og har således intet med sandheden at gøre. Descartes afviser galskab i tanken, fordi galskab er ikke-tanke. Et halvt århundrede tidligere, hos Montaigne (1533-1592),

Samtalen er ikke en samtale, men en medicinsk fornuft, der piller i mennesket.

var galskab derimod en af de illusionsformer, som tanken kunne tage - en stadig fare, som aldrig kunne udelukkes. Den fare udelukkes fra Montaigne til Descartes ved at erkendelsens grundlag flytter ind i subjektet, og galskaben flytter ud i interneringshusene.

Hvor kommer sindssygdommen ind i alt dette? Når Descartes og hans samtidige kan erkende galskaben, så beror denne erkendelse på *distancering* i forhold til galskaben, der kan gøre den til genstand. *Ved ikke at anerkende, opstår muligheden for at erkende.* Men endnu i det 17. og 18. århundrede er gal-

skaben ikke sindssyge, men ufornuft (*déraison*). Interneringshusene var praktiske foranstaltninger, der ved straf og udelukkelse skulle sikre samfundets orden. Sindssyge bliver den først, idet den skæres over den medicinske læst henimod det 19. århundrede, og det bliver den idet den lukkes ind. Den historiske skematik for galskaben går altså fra det åbnende grænsetilfælde, over det lukkende udelukke, til et objekt for en videnskab.

Invitationen til galskaben om at tale beror ikke på en pludselig anerkendelse af galskaben, men tværtimod på en stadig miskendelse, der netop muliggør en erkendelse. Samtalen er ikke en samtale, men en medicinsk fornuft, der piller i mennesket. Ligesom sandheden om mennesket i medicinen konstitueredes ved anatomernes åbning af kadavere (*Klinikkens fødsel*) - en åbning af det døde for at studere livet - så konstitueres sandheden om den mentale sundhed ved at kigge dybt i galskaben, hvorved den bliver til sindssyge. Den gales tale, der glemmes i den klassiske epoke, genopdages ikke i moderniteten, men fremstår som objektiveret: Den gale bliver subjekt for en objektiverende diskurs. Det er disse videnskabsteoretiske overvejelser henimod slutningen af *Galskabens historie*, der peger frem mod de senere 60'er-værker *Ordene og*

tingene (1966) og *Vidensarkæologien* (1969).

Spørgsmålet står tilbage, hvorfor man skal begive sig ud i 600 siders velskrevet litteratur om galskabens historie? Det er der al mulig grund til. Ikke blot fordi vi her har at gøre med et solidt stykke kulturhistorie, der ved at følge historiske linjer viser, hvorledes nutidens psykoloanalytiske selvfølgeligheder er blevet født ud af en skilsmisse mellem fornuft og ufornuft. Ikke blot fordi det har skabt furore i medicinske og psykologiske kredse, som det altid sker, når autoriteter betvivles. Men især fordi de forsøger på at dræbe dialektikken mellem fornuft og ufornuft, mellem det samme

og det andet, peger frem mod en lang række tendenser i aktuelle identitetetsdannelser. Forestillingerne om vestligt demokrati, retfærdighed, oplysning, frihed og markeds kræfter kommer i stand og næres ved *opstilling af negativiteter*, som disse kan spejles i: Hvis ikke det er kommunismens ufrie planøkonomi, der blot er et pseudorationalistisk dække over diktatur og magtsky, så er det Islams altforhellige, undertrykkende og terrorfremkaldende diktaturer, der bruges som projektion svæg for de vestlige herligheder. *Tertium non datur*: et tredje gives ikke. Er det ikke tankevækkende, at disse fantasmer ikke blot tjener som forsikring om vores

fornuft, men også beklædes med praktisk foretagsomhed og institutioner fra USAs krigsfangebaser (som Guantanamo-basen) til EUs asyllejre placeret i randområder, hvorfra vi med udelukkende indelukkespraktikker kan forsikre os om vores egen fornuft og hinandens sikkerhed. Det komplekse dialektiske forhold mellem det andet, og det samme søges til stadighed elimineret i det udelukkede tredjes princip.

Galskabens historie

udkommer i september 2003 på Det lille Forlag. Læs den, før din nabo bliver gal.

anders@filosoffen.net

Tjek fede Foucault-sider på nettet:

www.filosoffen.net

<http://www.csun.edu/~hfspc002/foucault.home.html>

<http://www.qut.edu.au/edu/cpol/foucault/>

<http://www.theory.org.uk/ctr-fouc.htm>

<http://www.foucault.info/>

<http://www.governmentality.com/>